

БЕЗПЕКОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОЧІКУВАННЯ ВІД СОЮЗНИКІВ У ДЕРЖАВАХ БУХАРЕСТСЬКОЇ ДЕВ'ЯТКИ

О. Давимука, *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

Охарактеризовано політичну позицію держав Бухарестської дев'ятки (В9) стосовно безпекової ситуації в регіоні; виявлено ключові питання на порядку денному для держав В9 та їхніх союзників щодо укріплення східного флангу НАТО; проаналізовано сприйняття державами регіону основних безпекових загроз і ставлення до стратегічних партнерів.

Висновки

1. В умовах широкомасштабної збройної агресії РФ проти України держави Бухарестської дев'ятки продовжують демонструвати узгоджену позицію щодо надання всебічної підтримки Україні, включно з її курсом на вступ до НАТО, а також щодо потреби посилення передової присутності Альянсу на східному фланзі.

2. Незважаючи на оголошені наміри союзників посилювати свої бойові групи та збільшувати чисельність сил підвищеної готовності в державах В9, останні демонструють невдоволення повільним реагуванням з боку західних держав – членів НАТО на свої безпекові потреби. Очікування держав Бухарестської дев'ятки в цьому контексті стосуються: збільшення витрат союзників на оборону; надання більшої кількості озброєння партнерам на східному фланзі; розміщення там більшого контингенту військ НАТО на постійній основі тощо.

3. Результати останніх соціологічних досліджень у державах Бухарестської дев'ятки свідчать про те, що загалом серед суспільств зазначених країн зберігається стійке сприйняття Росії як безпекової загрози, а НАТО і США – як гарантів безпеки. При цьому в низці держав (Угорщина, Словаччина та Болгарія) рівень підтримки членства в Альянсі та оцінка загрози з боку РФ є дещо нижчими порівняно з іншими країнами регіону, що пояснюється, зокрема, тривалим гібридним впливом РФ на ці три держави.

Позиція держав В9 щодо безпекової ситуації в регіоні

У 2023 р. держави – члени В9 неодноразово проводили зустрічі з метою узгодження спільної позиції та її представлення на липневому саміті Альянсу. У спільній заяві, ухваленій очільниками держав під час зустрічі 22 лютого 2023 р., Росію було визнано найбільш значною безпосередньою загрозою безпеці союзників, крім того, ішлося про *очікування посилення з боку НАТО військової присутності в державах В9*, зокрема для формування нової базової лінії стримування та оборони¹. Через місяць відбулася зустріч на рівні міністрів закордонних справ держав В9, під час якої обговорювалися бажані результати Вільнюського саміту НАТО, подальші кроки для посилення східного флангу та способи надання додаткової підтримки Україні². У травні відбулося засідання на рівні радників з національної безпеки держав В9, на якому сторони погодили необхідність суттєвого поглиблення виміру співпраці між НАТО та Україною. Тоді ж повідомлялося, що Румунія планує збільшити витрати на оборону з 2 до 2,7 % ВВП³.

У спільній заяві за результатами саміту Бухарестської дев'ятки 6 червня 2023 р. було підтверджено наміри держав продовжувати надання фінансової та військової підтримки Україні, а також схвалено її майбутнє членство в НАТО⁴. Учасники саміту висловили очікування, що стосувалися подальшого укріплення оборонної позиції Альянсу на східному фланзі, зокрема й розгортання боездатних та багатопрофільних бригад на своїх кордонах, розміщення й розширення там відповідної інфраструктури, збільшення союзниками витрат на оборону тощо. Загалом політична позиція держав В9 напередодні саміту НАТО у Вільнюсі зводилася до підтвердження раніше озвучених меседжів щодо:

- засудження агресії РФ проти України та визнання Росії прямою загрозою національній та регіональній безпеці;
- надання всебічної підтримки Україні та готовність сприяти її вступу в НАТО;
- визнання членства в НАТО гарантією своєї безпеки та висловлення прихильності колективній обороні;
- прискореного укріплення східного флангу НАТО зі збільшеною військовою присутністю там ключових стратегічних партнерів (зокрема, США).

¹ Joint statement by the leaders of Bucharest Nine. Warsaw, 2023. February 22. URL: <https://www.presidency.ro/en/media/press-releases/joint-statement-by-the-leaders-of-bucharest-nine-warsaw-22-february-2023>

² Міністри «Бухарестської дев'ятки» обговорили у Польщі майбутній саміт НАТО. *Європейська правда*. 2023. 31 берез. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/31/7158983/>

³ В9 Countries Committed to Further Support of Ukraine. *Warsaw Point*. 2023. May 24. URL: <https://warsawpoint.com/news/53811-b9-countries-committed-to-further-support-of-ukraine.html>

⁴ Statement by the Leaders of the Bucharest Nine. 2023. June 06. URL: <https://www.prezident.sk/en/article/spolocne-vyhlasenie-prezidentov-b9/>

Очікування держав В9 від союзників в Альянсі

На тлі загостреного відчуття загрози з боку РФ держави Бухарестської дев'ятки потребують усе більшої мобілізації зусиль союзників для створення таких умов, за яких потенційний напад Росії на східні кордони НАТО буде малоймовірним у довгостроковій перспективі. На запит держав Центральної та Східної Європи була посилена *передова присутність Альянсу на східному фланзі*. У відповідь на агресію РФ багатонаціональні бойові групи розміщені в Латвії, Литві, Польщі, Естонії, а пізніше – у Болгарії, Угорщині, Румунії та Словаччині. Також додатково були залучені кораблі, літаки та особовий склад для оборони цих територій: «від Балтійського моря – на півночі до Чорного моря – на півдні»⁵. Союзники розгорнули там безпрецедентну кількість засобів протиповітряної оборони: наземних, таких як ракети «Patriot», і морських (відповідно обладнаних кораблів)⁶. Під час Мадридського саміту НАТО 2022 р. було озвучено наміри посилювати бойові групи союзників, збільшивши їх до рівня бригад, трансформувати Сили реагування НАТО, а також розширити загальну чисельність сил підвищеної готовності із 40 тис. до понад 300 тис. осіб. Разом із тим, сьогодні держави В9 дещо невдоволені *повільним реагуванням* з боку західноєвропейських союзників на свої безпекові потреби.

Очікування держав регіону від союзників в Альянсі у цьому контексті стосуються:

- *збільшення витрат держав – членів НАТО на оборону*. У 2023 р. лише 11 членів НАТО, включно з новоприєднаною Фінляндією, досягають показника в 2 % ВВП на оборону (більшість із них – держави В9). Коаліція держав Центральної та Східної Європи вже давно закликає інших союзників у НАТО *збільшити відповідні витрати* з 2 %, як це було узгоджено в 2014 р., до 2,5 % або навіть 3 %. Лідерство щодо лобювання цього кроку серед держав – членів Альянсу утримує Польща. Ще на початку 2023 р. прем'єр-міністр М. Моравецький заявив про плани польського керівництва збільшити витрати на оборонний сектор до 4 % ВВП⁷. Румунія також планувала на поточний рік досягнення 2,5 % свого оборонного бюджету, як і держави Балтії (Естонія та Литва вже його досягли)⁸;

⁵ Військова присутність НАТО на сході Альянсу. *Організація Північноатлантичного договору*. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_136388.htm

⁶ Nakashima Ellen. Defend 'every inch' of NATO territory? New strategy is a work in progress. *The Washington Post*. 2023. June 05. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/06/05/nato-eastern-flank-defense-russia/>

⁷ Central and Eastern Europe want more security clout. Will increased spending be enough? *Euronews*. 2023. February 14. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2023/02/14/central-and-eastern-europe-want-more-security-clout-will-increased-spending-be-enough>

⁸ NATO Pledges to Spend at Least 2 % of GDP on Defense. *Bloomberg*. 2023. July 07. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-07-07/nato-agrees-on-new-pledge-to-spend-at-least-2-of-gdp-on-defense>

- *збільшення кількості озброєння.* Оскільки більшість держав В9 надали Україні велику частину свого озброєння, вони чекають від союзників дій щодо *заміни відповідної техніки.* Регіон Центральної та Східної Європи залежить від постачання зброї союзників та нарощування воєнних потужностей, хоча окремі держави В9 намагаються стимулювати внутрішнє виробництво озброєння;

- *вирішення питання з чисельністю бойових груп союзників і термінами їхнього перебування.* Незважаючи на минулорічні заяви, збільшення чисельності та складу вісьмох бойових груп союзників усе ще не відбулося в обіцяному масштабі. Окремі держави В9 (передусім Польща, держави Балтії, Румунія) виступають за розміщення західними державами – членами НАТО більшої кількості озброєння в регіоні Центральної та Східної Європи для забезпечення постачання всіх дислокованих там сил та їхньої готовності до бойових дій у найкоротші терміни. Польща наполягає на збільшенні присутності американських військ, розцінюючи союз із США як «основу своєї безпеки». Румунія проводить дипломатичну роботу в цьому напрямі з Францією. Литва працює над збільшенням кількості бригади з Німеччини (остання в червні пропонувала литовській стороні розмістити там 4 тис. своїх військовослужбовців)⁹. Естонія досі не може переконати Велику Британію розмістити свої війська на постійній основі¹⁰. При цьому часто рамкові держави направляють до країн-господарок малочисельні бойові групи, залишаючи частину військовослужбовців вдома, або розміщують військових на тимчасовій основі.

Унаслідок цього держави – члени НАТО під час Вільнюського саміту та після нього змушені будуть вирішувати питання, що стосуються *подальшого узгодження* всіх технічних нюансів, доукомплектації бригад для їхнього повноцінного та оперативного розгортання на східному фланзі, розбудови там необхідної інфраструктури й розміщення різних систем озброєння, організації навчань для персоналу тощо.

Сприйняття ворогів і союзників у державах В9: результати опитувань

Російсько-українська війна викликала особливе занепокоєння в державах Центральної та Східної Європи з огляду на їхній історичний досвід перебування під російською окупацією. Разом із тим, після повномасштабного воєнного вторгнення РФ спостерігаються укріплення солідарності між союзниками в регіоні, узгодження спільної позиції держав у рамках міжнародних об'єднань. Крім того, залишилися в минулому асоціації цих держав із суб'єктами, які опинилися між різними сферами впливу. Згідно з результатами дослідження *GLOBSEC*¹¹,

⁹ All Unquiet on NATO's Eastern Flank. *Foreign Policy*. 2023. April 13. URL: <https://foreignpolicy.com/2023/04/13/nato-eastern-flank-battle-group-russia-poland-latvia-lithuania-estonia/>

¹⁰ UK resists pressure to station troops permanently in Estonia. *POLITICO*. 2023. July 11. URL: <https://www.politico.eu/article/uk-resists-pressure-to-station-troops-permanently-in-estonia/>

¹¹ *GLOBSEC* – недержавний аналітичний центр з офісами у Братиславі, Брюсселі, Відні, Києві та Вашингтоні, який займається питаннями безпеки та сталого розвитку в Європі та світі. Одними із основних видів діяльності центру є проведення щорічного Братиславського форуму глобальної безпеки, а також видання збірників з результатами соціологічних досліджень щодо основних ризиків і загроз регіональній безпеці.

проведеного 2022 р.¹², держави Центральної та Східної Європи визначають РФ **як агресора і загрозу регіональній та глобальній безпеці**. При цьому серед держав В9 спостерігається певна диспропорція у ставленні до РФ, а також до визначальних чинників безпеки (членстві в НАТО, тих чи тих стратегічних партнерів тощо). І ця різниця залежить від того, наскільки тривалою та безперешкодною була (і залишається) прокремлівська пропаганда в тій чи тій державі.

У 2022 р. рівень сприйняття РФ як безпекової загрози серед держав В9 був найвищим у Польщі (90 %), Чехії (84 %) та Литві (83 %). Близько двох третин респондентів з Естонії, Латвії та Словаччини також оцінювали РФ як загрозу. Нижчими були частки в Румунії (58 %), Угорщині (45 %) та Болгарії (33 %).

Членство в НАТО та гарантії безпеки союзників не мали такого **високого рівня значущості та актуальності** для держав В9, як після 24 лютого 2022 р. Показник підтримки свого перебування в Альянсі серед держав регіону в середньому становив 79 %, що свідчило про усвідомленість майже всіма членами В9 загрози з боку РФ, а також про розуміння залежності особистої безпеки й територіальної цілісності від НАТО. Однак низка держав скептично ставляться до того, що їхнє членство в Альянсі може стримати напад з боку противника, як наслідок – вони вимагають додаткових гарантій з боку союзників.

Повномасштабне воєнне вторгнення РФ в Україну вплинуло на переоцінку державами Центральної та Східної Європи своїх **пріоритетних стратегічних партнерів**. Динаміка війни та вакуум безпеки вплинули на усвідомлення того, що в питаннях захисту від імовірної агресії та економічних негараздів держави можуть покладатися переважно на *Сполучені Штати Америки*. В середньому 75 % респондентів із держав В9 вважали США традиційним союзником і стратегічним партнером у рамках Альянсу в 2022 р. Проте цей показник є дещо меншим у Болгарії та Словаччині, де недовіра до США як до союзника роками підживлювалася російською пропагандою (у Словаччині це спричинило запеклі політичні дебати довкола укладання Угоди про оборонне співробітництво зі США на початку лютого минулого року¹³). Одночасно дещо знизилося сприйняття Німеччини як стратегічного безпекового партнера окремих держав В9. Також більшість із них вже не розглядає РФ як важливого стратегічного партнера, хоча в деяких країнах (Угорщина, Болгарія, Словаччина) неможливо повністю викоринити тривалий російський гібридний вплив.

Нині держави регіону не розцінюють Китай як повноцінну загрозу безпеці, але таке сприйняття пов'язане, скоріше, зі зміщенням фокусу уваги на агресію РФ, тобто в Центральній та Східній Європі сприйняття політики Китаю тимчасово

¹² GLOBSEC Trends 2022: Central and Eastern Europe amid the War in Ukraine. URL: <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/globsec-trends-2022-central-and-eastern-europe-amid-war-ukraine>

¹³ Slovakia and United States Sign Defense Cooperation Agreement. Ministry of Defence of the Slovak Republic. 2022. February 04. URL: <https://www.mod.gov.sk/50963-en/slovensko-podpisalo-dohodu-o-obrannej-spolupraci-s-usa/>

опинилося за рамками політичного дискурсу. При цьому більшість держав не сприймає КНР як стратегічного партнера.

Як засвідчило аналогічне дослідження *GLOBSEC 2023* р.¹⁴, сприйняття державами *B9* членства в НАТО, а також загроз національній та регіональній безпеці особливо *не змінилося*. Політичні лідери більшості держав регіону намагалися відкрито дистанціюватися від авторитарних режимів та проводити активну й рішучу політику. Головною загрозою продовжує залишатися Російська Федерація. Залишаються ключовими опора держав на колективну оборону НАТО і готовність долучатися до захисту своїх союзників у випадку нападу на них противника. З 2022 р. суттєво зріс рівень сприйняття ролі США як стратегічного партнера і гаранта безпеки в регіоні (зокрема, для Латвії, Литви, Польщі, Румунії та Чехії). Третина опитаних у державах *B9* оцінюють Китай як загрозу своїй національній безпеці та цінностям.

За результатами опитування щодо оцінки загрози з боку РФ і зовнішньополітичних орієнтирів, держави *B9* можна поділити на *дві умовні групи*:

1) найбільші прихильники членства в НАТО і ЄС серед держав *B9* – *Польща* та *Литва* (більше 85 %), які також найвище (близько 80 %) оцінюють ступінь загрози з боку РФ для своєї національної безпеки. У *Литві* доволі високий показник сприйняття загрози з боку КНР (51 %). *Латвія* та *Естонія*, попри наявність російськомовної меншини, демонструють серйозну підтримку європейських і євроатлантичних інституцій, посилене відчуття загрози з боку РФ. Крім того, в Латвії зростає рівень сприйняття США як стратегічного партнера держави (у 2023 р. за це висловилися 63 % опитаних, у 2022 р. – 44 %). У *Чехії* рівень підтримки членства в НАТО є одним із найвищих серед держав *B9*, зокрема завдяки упевненості в тому, що перебування в Альянсі знижує ризик нападу з боку противника. Також чеське суспільство залишається менш уразливим до проросійських маніпулятивних наративів. *Румунія* сьогодні є державою зі стійкими пронатовськими та проамериканськими поглядами; дві третини респондентів у цій країні вважають РФ загрозою своїй національній безпеці;

2) *Угорщина*, *Словаччина* та *Болгарія* демонструють дещо нижчий рівень сприйняття загрози з боку РФ, що зумовлено тривалим російським гібридним впливом на них, який утілювався в політичних, енергетичних, бізнесових і культурних зв'язках між державами. Крім того, у цих трьох державах є вищими антизахідні наративи та критика НАТО і США, а також спостерігається дезорієнтація в поглядах на відповідальність РФ за війну в Україні. Разом із тим, у зазначених державах 2023 р. спостерігається зростання довіри до Північноатлантичного альянсу: наприклад, у Болгарії підтримка членства в НАТО зросла з 50 % – у 2022 р. до 58 % – у 2023 р.

¹⁴ GLOBSEC Trends 2023: United we (still) stand. URL: <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/globsec-trends-2023-united-we-still-stand>